

L

LECTURA

MEMÒRIA HISTÒRICA

Els escenaris del front del Segre

SUPLEMENT DOMINICAL DE SEGRE
15 de setembre del 2019
Núm. 1.112

011112

8437001255030

Badlands *per* Eduard Roure

Animalades

El recent incident al correbous de Vidres ens ha recordat la condició de la bèstia en el context humà i en el seu imaginari, que és el de l'enemic, l'encarnació de la natura revoltada, l'ens que podríem respectar però del qual sobretot preval guardar-se'n. No ha canviat gaire de la prehistòria ençà, només que la modernitat ens ha permès servir-nos-en i abusar-ne amb més facilitat. El nostre domini absolut havia aconseguit esmorteir-nos la por i fins i tot oblidar-nos que la teníem. Ara bé, així que es relaxen els nostres recursos de sotmetiment de la bèstia, aquesta té a bé recordar-nos els efectes de la seva bel·ligerància ancestral, i la humanitat d'avui dia sembla que es desperti de cop per entendre-ho. La ironia és que l'home antic ho acceptava (a banda que no contemplava la possibilitat imprudent i frívola d'usar-la per divertir-se, m'imagino) i l'home d'ara descobreix que, més enllà del joc cruel, no li agrada patir-ne les conseqüències.

Aquí rau la profunda injustícia i la perversió a què hem sotmès la relació entre humà i bèstia: ja no és l'enfrontament necessari i noble per la subsistència, amb el triomf inevitable del més poderós, sinó una diversió, una gratuïtat pueril que no ens satisfà quan la bèstia es limita a fer el que li pertoca, la pràctica de la

legítima defensa. Hom concedeix permís per abusar de la bèstia argüint que representa aquell antic i persistent enfrontament, però ens destarota si deriva cap al desenllaç plausible en què en som víctimes. Molta justificació tradicionalista, molta coartada antropològica de pa sucat amb oli si el resultat final afavoreix; cares llargues, lamentacions i cerimònia dolguda de la tragèdia si resulta que no.

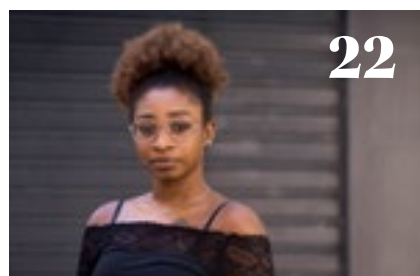
Suposo que si no ens posem tan càustics i sabem veure la cara més falaguera de l'assumpte, podem concloure que alguna cosa hem avançat. En la mentalitat del subjecte humà més primitiu, que malgrat tot prolifera encara arreu, l'escomesa de la bèstia hauria cridat venjança instantània, i en l'entramat moral del subjecte modern crida a la reflexió. Els mitjans de comunicació i els micròfons que proporcionaven a aflagits polítics n'anava ple. Ja està bé. A veure què fan quan toqui legislar. D'entrada ha de quedar clara una cosa: el que ens han ensenyat uns anys d'il·lustració, moviments socials i democràcies és a permetre'ns el benestar entre les persones. És així de senzill. Pretendre el benestar és el progrés. I un cop ens hem mentalitzat que no podem renunciar a aquest benestar innegociable, entendrem de retruc, per una fàcil operació d'empatia, que això garantirà també els dels éssers situats immediatament un escalafó per sota nostre. Els animals. Ignorar l'evidència ens arrabassa el dret de creure'ns els intel·ligents.

Tanta, tanta guerra

Vuitanta anys després de la fi de la Guerra Civil, revisitem un dels escenaris més transcendents però desconeixuts del conflicte bèl·lic: el front del Segre. En els darrers anys s'han fet esforços per recuperar la memòria històrica que han permès recuperar un patrimoni que permet fer rutes turístiques que posen en valor la història i reflexionen sobre uns fets propers en el temps i, a la vegada, molt llunyans. La bellesa dels paisatges, sovint oculta un escenari de dolor i injustícia en el qual encara queden massa morts enterrats sense nom en l'anonimat d'un voral de carretera.

N. 1.112 / 15 DE SETEMBRE DEL 2019

02. Un tomb per la memòria

REPORTATGE. Recorregut històric pel front del Segre i la Noguera Pallaresa

- 20. CIÈNCIA
- 21. LA TRIA
- 22. EL PERFIL
- 24. ENLLÀ
- 26. SORTIM
- 27. LA RECEPTE
- 28. VIATJAR
- 30. RELATS DE LA VALL FOSCA
- 32. NOTES AL MARGE
- 33. LLIBRES I MÚSICA
- 35. LA LLISTA D'ESPERA
- 36. 2.0
- 37. N'APPS I COLS
- 39. BACK TO THE 80'S

27

12. Entrevista

MIREIA BIOSCA. Pediatra al CAP de les Borges Blanques. Parlem amb ella sobre les vacunes en l'edat infantil

16. En forma

REPORTATGE. El 'paleotraining' és una visió holística de la salut que està sumant cada vegada més adeptes

MEMÒRIA HISTÒRICA

El front del Segre

Fa 80 anys els rius Noguera Pallaresa i Segre eren una línia d'aigua i foc que va barrar el pas de l'Exèrcit de Franco durant nou mesos. Des dels Pallars fins a la Granja d'Escarp trobem nius de metralladora, trinxeres, hospitals de sang, fosses i monuments commemoratius. Però el més impactant és que encara hi trobem memòria viva.

Per **ALEXANDRA CUADRAT** / Fotos d'**ANNABEL ENCONTRA**

Alcoletge, a set quilòmetres de Lleida per la C-13, hi ha l'únic Centre d'Interpretació del Front del Segre. En un edifici que durant segles va ser forn de pa, avui s'hi explica la vida quotidiana i la importància d'aquest front de guerra, el més important a Catalunya en nombre de combatents, el que va durar més temps i també, tristament, en el qual van morir més soldats. Tot i això, la fama del Front de l'Ebre va eclipsar anys el Front del Segre. Avui en dia, si en voleu conèixer l'abast, amb una visita a aquesta població del Segrià us en podeu fer una idea bastant aproximada. També de com es vivia als pobles, amb els joves temptant la mort i a les cases només les dones, els vells i la canalla: la importància aglutinadora del forn i l'escola, la moneda local i, més tard, l'exili i la repressió. Després, una visita a les trinxeres cobertes al Tossal dels Morts, un observatori excavat per militars republicans, permet comprendre la seva importància estratègica amb una vista panoràmica de 360° sobre les terres de Lleida.

A un parell de quilòmetres, cap al nord, Alcoletge i Vilanova de la Barca es reparteixen el Tossal de la Nora on es pot veure un niu de metralladora i trinxeres en ziga-zaga entre tombes medievals excavades a la roca. Un altre punt alt i amb vis-

CAMARASA. La reconstrucció de trinxeres en emplaçaments originals permet fer-se una idea de la batalla.

BALAGUER. El fet que el riu passi per la ciutat la va convertir en un punt estratègic durant la batalla.

ALCOLETGE. Recreació històrica. S'utilitzen aparells com tanquetes, motos i avions d'època.

TURISME

Recreacions molt reals

Els darrers anys, les administracions públiques han dedicat esforços per **restaurar i conservar** tot aquest patrimoni bèl·lic relacionat amb la Guerra Civil. A més, s'ha fet recreacions força realistes que ajuden a comprendre els fets històrics i a promoure turística-ment aquests espais de memòria.

tes. Ja a Vilanova, en un trencall de la carretera C-13, hi ha un conjunt d'obra bèl·lica ben senyalitzat. Al poble, a la plaça de la Pau, veureu un carro de combat T-26B que va participar en la fallida ofensiva republicana i va ser recuperat de les aigües del Segre després de la riuada de 1982. El monstre de ferro, daurat per la llum del capvespre, jeu al costat d'una placa gravada amb unes paraules de Lluís Llach: ens demana que no oblidem cap nom. El 17 d'agost de 1938, les tropes mores de Franco hi van massacrar gairebé 500 republicans. Molts dels cadàvers van baixar riu avall, i eren joves, gairebé nens.

El cap de pont de Balaguer

La capital de la Noguera va ser ocupada pels franquistes l'abril de 1938. Per mantenir la posició, van establir-hi un "cap de pont": una franja de terreny dins de territori republicà que protegia el pas que travessava el Segre. Al voltant, s'hi van construir fortificacions per assegurar el domini aconseguit. A Balaguer encara hi ha obra bèl·lica visible en un extrem de la muralla: un observatori i nius de metralladora.

MEMÒRIA HISTÒRICA

Vinga nois! Que això ens ho menjarem com si fos una merenga!

Aquesta arenga d'un oficial republicà dirigida a enardir les tropes farcides de joves de la lleva del biberó ben segur va ser inspirada per la silueta del Tossal de Déu, al terme municipal de Camarasa. Un petit monticle cosit de túnels i espitlleres era cobejat per ambdós bàndols per la seva importància estratègica: des d'allí es podia dominar visualment quilòmetres de front i una extensió impactant de territori. L'ofensiva republicana va resultar un fracàs absolut, amb centenars de baixes.

Avui, pujar el "Merengue" no requereix gaire dificultat, però l'accés no està preparat per a persones que tinguin la mobilitat limitada. L'espai, restaurat i senyalitzat amb panells informadors del Memorial Democràtic, val la pena de visitar. El recorregut per dins de les trinxeres, protegides amb taulons de fusta i sacs de sorra, inclou estanques, polvorí, nius de metralladora i ajuda a sentir-se en la pell d'aquells joves inexperts abocats a una acció de guerra gairebé suïcida. En aquest lloc, on hi va haver una de les més grans massacres del Front del Segre, la pols se t'enganxa a la pell i gairebé es pot sentir el dolor i un regust de sang.

El control de l'electricitat i l'ús de l'aigua com a arma de guerra

Passat el poble de Camarasa, en direcció a Tremp, resseguint el cabal blau, enlluernador, del riu Noguera Pallaresa, podem apreciar com s'incrementa la dificultat del terreny. Imposa la barrera natural que va aturar durant mesos les tropes franquistes i va impedir que accedissin a les centrals hidroelèctriques. La importància del control de l'electricitat i l'ús de l'aigua com a arma de guerra van ser dos elements claus del Front del Segre. Amb inundacions calculades, obrint comportes, es van causar centenars de baixes. Cossos de nois vestits de soldat baixaven riu avall, segons recorden els més vells.

Front del Pallars

A començaments d'abril de 1938, l'exèrcit rebel va ocupar Tremp, Sort, Llavorsí i Esterri. En defensa, els republicans van fortificar uns quants punts estratègics amb la finalitat d'aturar l'atac a Catalunya pel nord-oest, tant a primera línia com a rereguarda. Calia protegir poblacions i carreteres. Així es va formar el que es coneix com el Front del Pallars. Ben segur que és per les dificultats d'accés que encara es conserven nombroses mostres d'enginyeria bèl·lica, principalment trinxeres i nius

EL MERENGUE. Turó situat entre Camarasa i Balaguer en el qual es van produir intensos combats.

SANT CORNELI. Ermita pallaresa situada al nord del Montsec, en un lloc estratègic del front del Pallars.

de metralladora. Destaquen les de Vilamur, la Posa i Vilanoveta. Però la imatge més dramàtica ens l'ofereix l'Ermita de Sant Corneli: després d'una caminada de gairebé tres hores amb un desnivell important i un camí difícil, a trams inexistent, hi trobem, damunt un altiplà amb vistes que aturen la respiració, una ermita i una creu caiguda –dir agnollada encara seria més exacte. A pocs metres, un grup de voltors tampoc es vol perdre l'espectacle. Tot plegat és un immens poema visual. En aquest punt estratègic pel control del territori de muntanya, els combats van semblar nombrosos cadàvers dels dos bàndols.

TESTIMONI. El veí de Montgai Joan Casan Huguet és dels darrers testimonis vius que recorden els bombardejos feixistes.

Memòria viva

Als afores de Montgai, perfectament indicat, hi trobem diferents conjunts de trinxeres i elements d'arquitectura destinada a dominar visualment –i amb les armes– la part més àmplia de territori possible. La visita és recomanable, sobretot perquè el conjunt ha estat restaurat amb cura i ens ofereix una imatge bastant aproximada a l'original. A més, podem aprofitar per gaudir del paisatge insòlit dels secans estèpics sota la serra d'Almenara, on nien espècies d'aus protegides. Però també podeu tenir l'oportunitat de trobar-hi, en qualsevol encreuament de camins, el senyor Joan Casan Huguet, de 88 anys, que encara va al camp cada dia i que té una memòria prodigiosa: recorda perfectament els bombardejos dels avions de la temuda Legió Còndor que atemorien la població i sembraven la terra eixuta amb sang i foc. Ens parla de “la Loca”, un vehicle d'artilleria antiaèria que provava de fer-los caure. També ens explica que, a la comarca, encara hi viuen un parell d'excombatents de la lleva del biberó que, com ell, conserven el do del record viu.

Precisament, a pocs quilòmetres, a Cubells, un bombardeig d'un avió republicà va matar tres militars alemanys nazis, el tres de gener de

MEMÒRIA HISTÒRICA

1939, gairebé al final del Front del Segre. Una placa ho recorda: en alemany, amb l'esvàstica i la creu de ferro a banda i banda. No gaire lluny, a Foradada, hi ha un altre conjunt de trinxeres i nius de metralladora, un d'ells, sota la peculiar roca que dona nom al poble. El principal indret és conegut com el "búnquer de les Forques", una fortificació defensiva que va construir l'exèrcit republicà al tossal que porta el mateix nom.

Lleida, la ciutat partida

Ens allunyem de la Noguera i ens dirigim a la capital del Segrià. El Front del Segre va dividir la ciutat en dues parts, una per a cada bàndol: a la dreta del riu, els franquistes tenien la part principal sotmesa, i a l'esquerra, inclòs el cementiri, s'hi va fer fort l'exèrcit republicà durant gairebé 9 mesos.

Tret d'algunes restes de construccions a la falda de la Seu Vella i uns espectaculars senyals dels

NAZIS. A Cubells es conserva una placa en homenatge a tres soldats alemanys abatuts pels republicans.

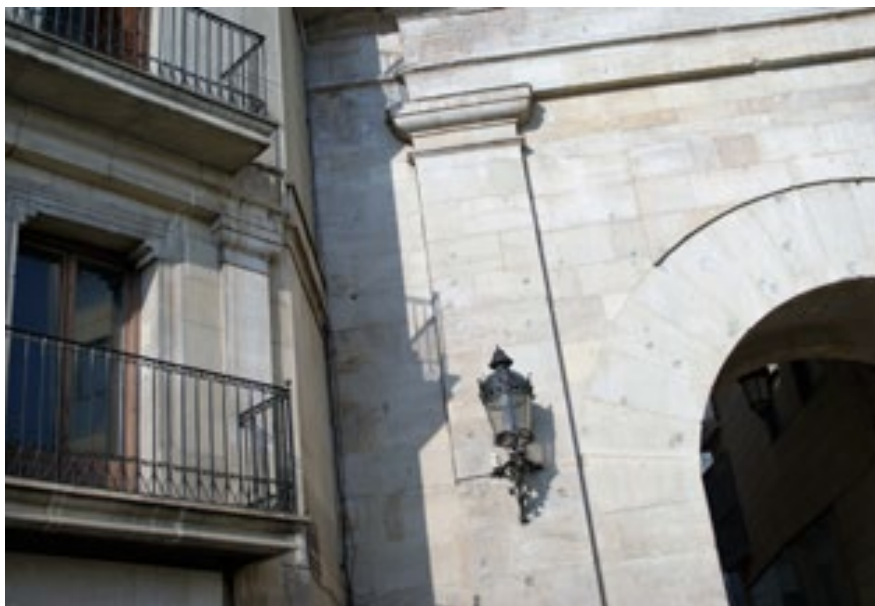
RECORD. Monument al cementiri de Lleida en record dels combatents i els civils morts durant la Guerra Civil.

RECORREGUTS ALTERNATIU

Altres llocs interessants

Apartats de la primera línia de front, trobem altres indrets recomanables de visitar, com el singular refugi antiaeri de l'església de **Santa Maria d'Agramunt** (Urgell), localitzat sota la nau central i el creuer del temple romànic, amb una longitud màxima de 34 metres de galeria. També destaquem el **Castell-Palau de Torrebesses** (Segrià), on van morir més de 200 italians durant la Guerra Civil. Aquest fet es recorda al cementiri municipal, on hi ha un memorial.

FERIDES VISIBLES. L'arc que corona l'entrada a Lleida ciutat pel Pont Vell encara conserva nombrosos impactes de projectils.

impactes de projectils a l'arc del pont, a tocar del pis on vivia Màrius Torres, potser és al Cementiri de Lleida on es pot aconseguir una imatge més fidel del que va representar la Guerra Civil a la ciutat llunyana, tal com li deia el poeta. Ben senyalitzat i explicat en panells, el recorregut ens fa descobrir els llocs on s'afusellava i enterrava –per separat– els dels dos bàndols, monuments i homenatges diversos, passats i més recents.

El Baix Segre

Riu avall, abans de la seva incorporació a un Ebre també tacat de sang, ens apropem a les poblacions del Baix Segre. Van ser les primeres a patir les conseqüències de l'establiment de la línia del front, per la seva posició estratègica a tocar del riu. Seròs, Soses, Torres de Segre, Aitona i la Granja d'Escarp guarden restes com foses als cementiris, cases que van fer d'hospital de campanya, trinxeres i nius de metralladora. A Seròs, el pont que va inaugurar el president Macià l'any 1932 havia de ser volat per la retirada republicana, però l'atzar –una topada dels artificiers amb la Guàrdia Civil– en va evitar la destrucció. La guerra ja les té, aquestes contradiccions: la infraestructura pensada per facilitar la vida al poble va acabant afavorint l'entrada a Catalunya de l'artilleria pesant de l'exèrcit de Franco. Del cap de pont de Seròs en va sortir l'atac principal de l'ofensiva franquista contra Catalunya, el desembre de 1938. A penes un mes després es trencava el Front del Segre i el final de la guerra ja estava decidit. El pont encara hi és, i el riu Segre senyoreja tranquil les terres més fèrtils de les terres lleidatanes. Durant massa anys, massa gent ha volgut oblidar la guerra. Només un monument senzill, al costat mateix del riu, ens demana que mai més no es torni a repetir.